

Скланенне прыметнікаў множнага ліку

Канчаткі прыметнікаў у назоўным і вінавальным склонах

49. Разгледзьце табліцу скланення прыметнікаў множнага ліку.

Склоны	Пытанні	Прыклады
Н.	я к і я?	дараг[іа] добр[ыа] сябры (словы)
Р.	я к і х?	дараг[іх] добр[ых] сяброў (слоў)
Д.	я к і м?	дараг[ім] добр[ым] сябрам (словам)
В.	я к і х? я к і я?	дараг[іх] добр[ых] сяброў дараг[ія] добр[ыа] словы
Т.	я к і м і?	дараг[імі] добр[ымі] сябрамі (словамі)
М.	я к і х?	(пры) дараг[іх] добр[ых] сябрах (словах)

Параўнайце канчаткі прыметнікаў множнага ліку ў розных склонах.

У якіх склонах прыметнікі множнага ліку адказваюць на адны і тыя ж пытанні і маюць аднолькавыя канчаткі?

?! Як вы думаеце, ад чаго залежыць выбар канчаткаў прыметнікаў у вінавальным склоне?

50. Спішыце сказы. Падкрэсліце ў іх дзейнік і выказнік. Вусна пастаўце пытанні да дадanych членаў сказа.

1. Тонкія дрэўцы за лета падраслі. Дзеці садзяць тонкія дрэўцы.

2. Загучалі ўрачыстыя гукі гімна. Людзі ўсхвалявана слухалі ўрачыстыя гукі гімна.

Вызначце склон прыметнікаў множнага ліку. Выдзеліце ў іх канчаткі. На якое пытанне адказваюць назоўнікі, да якіх адносяцца гэтыя прыметнікі?

Прыметнікі множнага ліку ў **назоўным** склоне маюць канчаткі: **-ыя** (пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных); **-ія** (пасля мяккіх зычных).

Калі прыметнікі множнага ліку не абазначаюць прыметы жывых істот, у **назоўным** і **вінавальным** склонах іх канчаткі супадаюць.

51. Прачытайце тэкст. Назавіце дзяржаўныя сімвалы нашай краіны. Апішыце іх.

Дзяржаўныя сімвалы

Кожная краіна мае дзяржаўныя сімвалы. Гэта герб, сцяг і гімн.

На Дзяржаўным гербе Беларусі ёсць залатыя каласы, ружовыя кветкі канюшыны і блакітныя кветкі лёну.

Дзяржаўны сцяг Рэспублікі Беларусь змяшчае гарызантальныя палосы чырвонага і зялёнага колераў. З левага боку сцяг упрыгожаны арнаментом.

Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь з'яўляецца музычна-паэтычным творам на беларускай мове. Яго спяваюць і слухаюць стоячы.

Пералік дзяржаўных сімвалаў нашай краіны даецца ў Канстытуцыі. Гэта Асноўны Закон, па якім жывуць грамадзяне Рэспублікі Беларусь.

Выпішыце сказы, у якіх ёсць прыметнікі множнага ліку. Вывядзіце склон прыметнікаў.

Рм Дзе ў Беларусі знаходзіцца плошча Дзяржаўнага Сцяга? Як яна выглядае?

Калі праводзіцца акцыя «Спяём гімн разам!»? У чым яе асаблівасць?

Калі адзначаецца Дзень Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь?

52. Прачытайце верш. Чым прывабліваюць людзей пралескі?

Пралеска

Яна пад коўдраю зімоваю
даўно прачнулася, расла,
як неба, фарбы васільковыя
на ўцеху нам усім знайшла.

І кожны год парою вёсняю
дзіўлюся з мілае красы.
Пралеска! Матчынаю песняю
чаруюць родныя лясы.

Э. Агняцвет.

чаруюць — захапляюць

Знайдзіце сказы, у якіх ёсць прыметнікі множнага ліку.
Вызначце склон прыметнікаў.

53. Прачытайце тэкст. На каго падобны грыбы ў апавяданні? Якія словы ў тэксце дапамаглі ўявіць грыбы жывымі істотамі?

Грыбная сямейка

У лесе пад бярозай я знайшоў сямейку баравікоў.

Пасярэдзіне раслі два вялікія старыя грыбы. Гэта дзед і баба.

Вакол дзеда і бабы стаялі малад.. грыбы. Гэта іх сыны і дачкі, моцныя, крамяныя, з карычневымі пругкімі шапкамі.

А па ўсёй палянцы рассыпаліся **малюсеньк..** грыбкі. Гэта ўнукі старых баравікоў.

Дзед-грыб, мабыць, перад маім прыходам прыкрыкнуў на ўнукаў: «Не вельмі, жэўжыкі, весяліцеся, вунь грыбнік ідзе».

Баравічкі спалохаліся і схаваліся пад **сух.. бярозав..** лісцікі, прытаіліся. (*Паводле В. Хомчанкі.*)

жэўжык — свавольнік, гарэза

мабыць — напэўна

Выпішыце з тэксту сказу, у якіх ёсць выдзеленыя прыметнікі. Вызначце лік і склон прыметнікаў, дапішыце патрэбныя канчаткі.

Калі звычайна ходзяць у грыбы? Ці збіралі вы калі-небудзь грыбы? Хто вас вучыў гэта рабіць? Як трэба правільна збіраць грыбы?

54. З асобных слоў складзіце і запішыце сказу. Змяніце, калі неабходна, формы слоў.

1) Стары, і, гракі, малады, на, поле, збіраюць, зерне;
2) бабуля, каля, дом, розныя, кветкі, пасадзіла; 3) па, дарога, пабеглі, ручайкі, хуткі; 4) веснавы, сонейка, на, шле, зямлю, яркі, промні; 5) дажджавы, упалі, кроплі, на, зямлю, сухі; 6) па, возера, белыя,плылі, лебедзі; 7) цёплы, разагнаў, вецер, хмары, цёмны.

Вызначце склон прыметнікаў, выдзеліце ў іх канчаткі.

Канчаткі прыметнікаў у родным і месным склонах

55. Спішыце сказы. Вызначце склон выдзеленых прыметнікаў, выдзеліце канчаткі.

1. Дзядуля нарваў яблыкаў для **вясёлых суседскіх** хлапчукоў. 2. Дзяніска сумаваў па **вясёлых суседскіх** хлапчуках. 3. Хутка Наташа заўважыла **вясёлых суседскіх** хлапчукоў.

Пастаўце пытанне да назоўніка, да якога адносяцца прыметнікі ў вінавальным склоне.

?! Калі ў прыметніках множнага ліку канчаткі вінавальнага склону супадаюць з канчаткамі роднага і меснага склонаў?

Прыметнікі множнага ліку ў **родным і месным** склонах маюць канчаткі: **-ых** (пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных); **-іх** (пасля мяккіх зычных).

Калі прыметнікі множнага ліку абазначаюць прыметы жывых істот, у **родным, месным і вінавальным** склонах іх канчаткі супадаюць.

56. Прачытайце тэкст. Хто такія лесавік і палявік?

Ніхто іх не бачыў. **Жывуць яны ў старадаўн.. павер'ях ды ў чарадзейн.. казках.** Гэта непаўторныя вобразы, без якіх немагчыма ўявіць жыццё нашых продкаў.

Палявік — гаспадар поля. **У добрым настроі ён клапаціўся пра ўраджай адпужваў шкодн.. насякомых бярог пасевы.**

Лесавік быў гаспадаром лесу і дзік.. жывёлін. Яго стараліся задобрыць. Людзі пакідалі на лясн.. прасеках і вузк.. сцежках лустачку хлеба скрылік сала. (Паводле М. Маляўкі.)

Выпішыце выдзеленыя сказы, пастаўце патрэбныя знакі прыпынку. Выдзеліце канчаткі ў прыметніках множнага ліку. Абазначце іх склон.

Творчая хвілінка

Раскажыце пра іншых казачных істот, якіх шанавалі нашы продкі. Пры неабходнасці запытайцеся пра гэта ў дарослых або знайдзіце патрэбныя звесткі ў інтэрнэце.

57. Спішыце, ужываючы прыметнікі з назоўнікамі ў патрэбным склоне. Вызначце склон прыметнікаў.

Жывуць у (яловыя лясы), паслухаў (разумныя людзі), прыляцелі з (далёкія краіны), ішоў па (знаёмыя вуліцы), сумаваў без (любімыя сваякі), убачыў (верныя сябры), разносіцца па (бяскрайнія прасторы).

58. Выберыце правільнае выказванне і прадоўжыце яго.

У спалучэннях слоў **дзяржаўн.. сімвалаў і аб дзяржаўн.. сімвалах** прыметнік

а) мае розныя канчаткі, таму што

б) мае аднолькавыя канчаткі, таму што

Гаварыце правільна!

старых, родных, маленькіх

Рм 59. Разгледзьце малюнкi. Складзіце вуснае апавяданне. Прыдумайце заглавак. Ужывайце прыметнікі з назоўнікамі ў множным ліку.

Словы для даведкі: з маленькімі брацікамі, шмат высокіх сосен, беласнежных чаек, сасновых шышак, сухіх галінак, розных звяркоў, казачных чалавечкаў, для любімых брацікаў і для школьных сяброў.

Запішыце тэкст, які ў вас атрымаўся.

60. Запішыце сказы, ужываючы прыметнікі з назоўнікамі ў патрэбным склоне.

1. Сонейка купаецца ў (празрыстыя лужыны) на ўскрайку лесу. 2. Алесь заўважыў на дрэве (незвычайныя птушкі). 3. У (беларускія лясы) растуць розныя

па колеры баравікі. 4. Чуюцца спевы (*галасістыя шпакі*). 5. Шчупакі адкладваюць ікру сярод зараснікаў (*вадзяныя расліны*). 6. У Белавежскай пушчы дзеці ўбачылі (*розныя звяры*).

Выдзеліце канчаткі ў прыметніках множнага ліку. Вызначце іх склон.

Канчаткі прыметнікаў у давальным склоне

61. Спішыце сказы. Вусна пастаўце пытанні ад выдзеленых назоўнікаў да прыметнікаў. Выдзеліце канчаткі ў гэтых прыметніках, вызначце склон.

1. У Дзень Перамогі дзеці падарылі кветкі шаноўным **ветэранам**. 2. Ветэраны падзякавалі маленькім **вучням** за прыгожыя **кветкі**.

У **давальным** склоне прыметнікі множнага ліку маюць канчаткі **-ым** (пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных); **-ім** (пасля мяккіх зычных).

62. Прачытайце. Што ўслаўляе паэтэса ў вершы?

Дзецям патрэбны і краскі, і горны,
сонца для ўсіх над зямлёю — адно.
І сінявокім, і жоўтым, і чорным
свеціць яно.

Будзе свяціць і зямлі, і зярнятам,
хваляю марск.. і рачулкам лясн..,

горн.. арлам і мал.. буслянятам,
толькі не жорстк.. ракетам сляпым.
Э. Агняцвет.

А **горн** — медная сігнальная труба

Выпішыце з другога слупка прыметнікі
разам з назоўнікамі, да якіх яны адносяцца.
Вызначце склон прыметнікаў.

63. Прачытайце прыказкі, ужываючы спалучэнні слоў
у дужках у давальным склоне. Чаму так гавораць?

(Добрыя людзі) усюды добра.

(Разумныя людзі) лёгка раіць.

А **раіць** — даваць параду

Запішыце прыказкі. Выдзеліце канчаткі ў прыметніках.

Гаварыце правільна!

старым, родным, маленьким

64. Прачытайце спалучэнні слоў. На якія дзве групы іх
можна размеркаваць?

Высок.. дамám, высок.. домам; цёпл.. вечарám,
цёпл.. вéчарам; драўлян.. сталам, драўлян.. сталом;
блакітн.. нябёсам, блакітн.. небам; дзік.. звярам, дзік..
зверам.

Запішыце спалучэнні слоў у два слупкі. Дапішыце канчаткі
прыметнікаў. Абзначце іх лік і склон.

65. Прачытайце сказы, ужываючы прыметнікі ў дужках у патрэбнай форме.

1. Людзі радаваліся (*птушыны*) спевам (*сонечны*) промням. 2. Ноччу зоркі ярка свяцілі (*вялікі*) дрэвам (*маленькі*) кветкам. 3. Дождж быў патрэбны (*малады*) раслінам. 4. Дзіма ганарыцца (*старэйшы*) братам. 5. Бабуля была ўдзячна (*любімы*) унукам. 6. Настаўніца сустрэлася з (*новы*) вучнем у калідоры школы.

Запішыце. Пастаўце патрэбныя знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі. Вызначце склон прыметнікаў, выдзеліце ў іх канчаткі.

Канчаткі прыметнікаў у творным склоне

66. Прачытайце тэкст. Якая пара года ў ім апісана?

На ўзлеску мяне сустрэла чародка рабінак. Ад іх вачэй не адвесці. Макаўкі рабінак усыпаны белымі кветкамі. А каля пнёў залацістымі суквеццямі цвіў падбел.

У кучаравай кроне дуба шапацеў маладзенькімі лісцікамі вецер. Сіне-ла чыстае, без аблачынак, неба. Лагодна прыгравала сонца. (*Паводле Я. Галубовіча.*)

цвісці

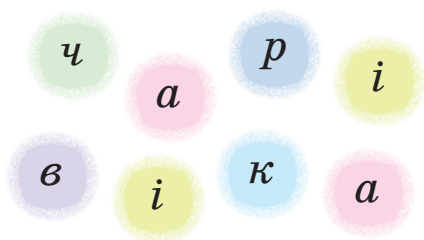
падбёл — лекавая расліна з шырокімі лістамі і жоўтымі кветкамі; *рус.* мать-и-мачеха

Спішыце сказы, у якіх ёсць выдзеленыя словы. Вусна пастаўце пытанні ад выдзеленых назоўнікаў да прыметнікаў. Выдзеліце канчаткі ў гэтых прыметніках, вызначце склон.

Прыметнікі множнага ліку ў **творным** склоне маюць канчаткі **-ымі** (пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных); **-імі** (пасля мяккіх зычных).

67. Прачытайце загадку. З «рассыпанных» літар складзіце слова-адгадку.

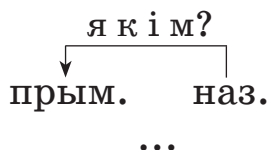
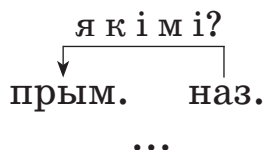
Ходзяць чуж.. нагамі,
мяч адбіваюць насамі.
М. Пазнякоў.

Запішыце загадку разам з адгадкай. Выдзеліце канчатак у прыметніку і абазначце склон.

68. Падбярыце да схем адпаведныя спалучэнні слоў.

Родн.. горадам, родн.. гарадамі, родн.. гарадам;
моцн.. ліўнем, моцн.. ліўням, моцны.. ліўнямі; лёгк..
рукзаком, лёгк.. рукзакамі, лёгк.. рукзакам.

Запішыце спалучэнні слоў у два слупкі, дапісваючы канчаткі прыметнікаў. Вызначце іх лік і склон.

?! У якія слупкі вы запісалі спалучэнні слоў з прыметнікамі ў творным склоне? Чаму так атрымалася?

Гаварыце правільна!

старымі, роднымі, малёнькімі

69. Выберыце правільнае выказванне і прадоўжыце яго.

У спалучэннях слоў у беларуск.. піянераў і беларуск.. піянерамі прыметнік

а) мае розныя канчаткі, таму што

б) мае аднолькавыя канчаткі, таму што

Рм Каго прымаюць у Беларускаю рэспубліканскую піонерскую арганізацыю? Якім павінен быць сапраўдны піонер?

Творчая хвілінка

Дзе ў Мінску ўстаноўлены помнік піянеру-герою Марату Казею? Раскажыце пра подзвіг гэтага юнака ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Пры неабходнасці знайдзіце патрэбныя звесткі ў інтэрнэце.

70. Прачытайце тэкст, ужываючы прыметнікі ў дужках у патрэбнай форме. Дайце назву тэксту.

У сярэдзіне лета лес усыпалі суніцы. (*Пунсовы яркі*) кроплямі зіхацяць ягады ў траве. Яны грэюць на сонцы (*круглы*) бачкі з (*жаўтаваты*) зярняткамі. Ягадкі клічуць цябе, просяць: «Мы паспелі, бяры нас».

Вось тут кланяйся лесу. Тады ты напоўніш кошык
(спелы) суніцамі. Чым ніжэй будзеш кланяцца, тым
паўнейшы будзе кошык. (Паводле В. Хомчанкі.)

А пунсо́вы — ярка-чырвоны

Выпішыце прыметнікі множнага ліку разам з назоўнікамі,
да якіх яны адносяцца. Выдзеліце канчаткі ў прыметніках,
абазначце склон. Вусна растлумачце правапіс выдзеленых
літар.

71. Прачытайце верш. Якія канчаткі трэба дапісаць на
месцы пропускаў? Вызначце род, лік, склон прыметнікаў.

Ландыш

Ландыш, ландыш,
расцвітай.
Прыгажосцю
вечн..
захапляй.
У лясн..
духмян.. цішыні
бел.. званочкамі звiні.

М. Пазнякоў.

Растлумачце правапіс выдзеленых літар.

72. Дапоўніце прыказкі спалучэннямі слоў з правага
слупка ў форме творнага склону. Чаму так гавораць?

З добраму навучышся.
... .. не будзеш сыты.

салаўіныя песні
разумныя людзі

73. Прачытайце. Якое пачуццё да роднай зямлі перадае паэт у вершы?

Палеская зямля

Раніца. Духмян.. паветра.
Задуменн.. пошчак салаўя.
Бел.. туманамі адзета
люб.. палеск.. зямля.

І не трэба мне **заморск..** пляжаў,
і не трэба мне **чуж..** краін,
бо такіх **прываблів..**, як нашы,
на зямлі не ведаю мясцін.

С. Карыцька.

пóшчак — спеў; *рус.* трель

Спішыце адзін слупок верша на выбар. Дапішыце патрэбныя канчаткі прыметнікаў. Вызначце склон выдзеленых прыметнікаў.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні

1. Назавіце скланавыя пытанні прыметнікаў мужчынскага і ніякага роду. Што падказваюць канчаткі скланавых пытанняў?

2. У якіх склонах канчаткі прыметнікаў ніякага роду адрозніваюцца ад канчаткаў прыметнікаў мужчынскага роду?

3. Назавіце склонавыя пытанні прыметнікаў жаночага роду. Што падказваюць канчаткі склонавых пытанняў?

4. У якіх склонах прыметнікі жаночага роду маюць аднолькавыя канчаткі?

5. У якім склоне прыметнікі жаночага роду маюць варыянты канчаткаў?

6. Назавіце склонавыя пытанні прыметнікаў множнага ліку. Што падказваюць канчаткі склонавых пытанняў?

7. У якіх склонах прыметнікі множнага ліку маюць аднолькавыя канчаткі?

8. Ад чаго залежыць выбар склонавых канчаткаў прыметнікаў множнага ліку ў вінавальным склоне?

Творчая хвілінка

Уявіце, што ў класе праводзіцца канферэнцыя на тэму «Прыметнік у беларускай мове». Вам прапанавалі выступіць на гэтай канферэнцыі з дакладам. Падрыхтуйце паведамленне з прыкладамі на адну з наступных тэм: «Скланенне прыметнікаў мужчынскага і ніякага роду», «Скланенне прыметнікаў жаночага роду», «Скланенне прыметнікаў множнага ліку». Карыстайцеся інфармацыяй, змешчанай на форзацах.